
A Rákóczi- és Zrínyi család tragikus küzdeme a szabadságért

Készült a Magyarok
Világszövetsége Zala
Megyei
Szervezetének
felhívására
2011-ben

Szerző:
Kiss Dániel 8.
osztályos tanuló

Felkészítő tanár:
Tabáni Miklós

Móra Ferenc Általános Iskola
Rédics

A Rákóczi- és Zrínyi család tragikus küzdelme a szabadságért

Az 1660-as évek elején a török hadjárat, a csaták megtépázták Magyarországot és Erdélyt.

1661. Kemény János erdélyi fejedelem abban bízott, hogy Bécsben megerősödött a Hábórus Párt és Erdély megsegítésére is sereget fognak küldeni. Az erdélyi országgyűlés Kemény utasítására kimondta, hogy Erdély elszakad a Portától és a magyar király uralma alá, helyezi magát. Az európai közvélemény nyomására és a magyarországi hangulat miatt a császári udvar titkos megállapodást kötött a törökkel:

Lipót lemondott Váradról, sorsára hagyta Kemény Jánost.

A szultán hozzájárult, hogy az erdélyi rendek új fejedelmet válasszanak.

Montecuccoli generális, a haditanács titkos utasítására bevonult Erdélybe, egyesítette seregét Kemény csapataival, de nem ütközött meg a törökkel.

A törökök Apafi Mihályban megtalálják az alkalmas fejedelmet, akit Ali pasa parancsára, a marosvári országgyűlés meg is választott.

Montecuccoli kivonult Erdélyből. A magára hagyott Kemény nem fogadta el Apafi kiegyezési javaslatát.

1662-ben Nagyszőlősnél megütközött Kücsük Mehmed és Apafi seregével, de a csatában hősi halált halt. Az erdélyi események utáni harcok nagy áldozatokat kívántak a hazától. Az 1662-es augusztusi vezekényi csata is nagy áldozatokat követelt. Hősi halált halt négy Eszterházy. Temetésüket országos gyász kísérte. A gyászszertartás és az arról készült röplapok, metszetek, végre felrázták a magyar nemesi közvéleményt.

Zrínyi írásait is egyre feszültebb figyelemmel fogadták. Lélekben felkészültek a török ellenes háborúra.

Montecuccoli az erdélyi események felelősségét az erdélyiekre és általában a magyarokra próbálta hárítani. Zrínyi megcáfolta ezt.

A német birodalmi rendek alkotta Rajnai szövetség, hajlandó lett volna részt venni egy nagyméretű magyarországi felszabadító háborúban. Lipót azonban, mivel félt a francia hatalomtól, nem akart konfliktust, ezért helyette Wesselényi Ferenc nádor fordult a Rajnai szövetséghez.

Lipót követe még ekkor is béketárgyalásokat szorgalmazott. Köprülü Ahmed nagyvezér elutasította azt, és 120 000 főnyi seregével Budára vonult. Augusztus elejétől ostromolta és elfoglalta Érsekújvárt, a Vác környéki és Garam vidéki várakat.

1664 elején Zrínyi az egyesült magyar és német birodalmi csapatokkal sikeres támadásokat hajtott végre a török ellen. A Rajnai Szövetség, de még az óvatos Apafi is segítséget ígért.

Montecuccoli nem minden esetben vállalta fel a csatákat, inkább kiürítette és fel akarta robbantani Új-Zrínyi várát. Kiürítés közben a török rohammal bevette a várat és felrobbantotta, majd Kiskomár várát is és tovább vonult Bécs felé.

Augusztus elsején a Habsburg fővezér Szentgotthárdnál végre csatát vállalt és győzelmet aratott.

A nagy siker után Magyarország és külföld is további csatákat várt, ehelyett pár nap múlva Reninger császári követ megkötötte a vasvári békét, olyan feltételekkel, mintha a csatában a keresztények szenvedtek volna vereséget. Török kézen maradt Várad, Érsekújvár és a Felső-Magyarországi területek.

Erdélyt a töröknek és a németeknek is el kellett hagyni. Bécs azért vállalta ezt a kompromisszumot, mert francia támadástól tartott és félt a kétfrontos háborútól.

A magyar rendek elkeseredtek. Habsburg ellenes terveikkel XIV. Lajoshoz mentek segítségért, sőt páran még a Portával létrejövő szövetséget sem vetették el. Szultáni fennhatóság alatt álló magyar királyságot is el tudtak volna képzelni. Zrínyi ezt az elgondolást elvetette. Ő, a szomszéd országok szövetségével és a belső erők rendezésével gondolta kivívni az ország függetlenségét. Ezt az elképzelését azonban már nem valósíthatta meg, mert vadászat közben egy vadkan megölte.

Többen feltételezték, hogy első Lipót gyilkoltatta meg titkon.

Zrínyi halála után Wesselényi nádor és társai már tudták, nem a török Portától, hanem a várható Habsburg támadástól kell inkább tartani. Zrínyi, Wesselényi és Nádasdy halála után a magyar rendek vezetőinek „második vonala” vette át az irányítást. Ők kevésbé voltak jó politikusok, mint elődeik. Segítségkérésüket Apafi is visszautasította. Végül önmagukat árulták el Bécsben. 1670 tavaszán az Udvari Titkos Tanács el akarta fojtani a mozgalmukat, de még azelőtt I. Rákóczi Ferenc kirobbantotta a felkelést.

I. Rákóczi Ferenc, Sáros megye örökös főispánja, felesége Zrínyi Ilona volt. Ekkor még élvezte I. Lipót bizalmát.

A felkelés kirobbantásakor a környékbeli nemesek sokan mellé álltak és a Liptó megyei Gombásnál győztek a császári csapatok felett.

Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc azonban Bécsbe ment és beárulta társait. A felkelőket levélben fegyverletételre szólították fel. Minthogy sem török, sem erdélyi részről nem kaptak segítséget, letették a fegyvert.

I. Rákóczi Ferenc édesanyja, Báthori Zsófia oltalma alá vonult, Munkács várába. Báthori Zsófia egyezséget kötött a császári főparancsnokkal, majd Munkács kivételével megnyitotta várait Lipót csapati előtt.

Így Rákóczi Ferenc elkerülhette a felelősségre vonást. Zrínyit, Frangepánt és Nádasdyt elfogták és lefejezték.

Lipót ezt nyilatkozta: az ország a sorozatos felkelésekkel eljátszotta azt a jogát, hogy önmagát igazgassa.

Magyarországot idegen katonák szállták meg. *Guberniumot* állítottak fel (3 német, 3 magyar tagból álló kormányzóság).

Új adókat róttak ki, melyből a katonaságot fizették. A hatalmas (hússzoros) adók felét a földesurakra hárították, bár ezeket lehetetlen volt behajtani.

Az udvar erőszakos, ellenreformációs törekvésekkel is kísérletezett. Üldözték a protestáns lelkészeket, felségsértéssel, hazaárulással vádolták, fővesztéssel és jószágvesztéssel sújtották őket.

1670-72 között, az önkény elől bujdosók és a végvárakban szolgáló – az udvar által megbízhatatlannak minősített és elbocsátott - katonaság bujdokolni kényszerült és a váradi török őrség oltalma alá húzódva várták a pillanatot, amikor fegyveresen visszaindulhatnak Magyarországra.

Apafi előbb nem akart ujjat húzni a törökkel és Béccsel, ám később változott a véleménye és óvatosan közeledett a törökhöz és a Habsburgokkal szemben, az ő szövetségét kereső XIV. Lajos francia királyhoz. A Napkirály 1677-ben már százezer tallér évi támogatást ígért Apafinak.

I. Rákóczi Ferenc hitvese, Zrínyi Ilona három gyermeknek adott életet. A harmadik gyerek, II. Rákóczi Ferenc megszületése után nem sokkal meghalt az apa, Zrínyi Ilona özvegyen maradt, de elérte az udvarnál, hogy gyermekei gyámja maradhasson, annak ellenére, hogy férje a gyámságot Lipótra ruházta. Ez azt jelentette, hogy a vagyon és a várak a kezében maradhattak: Regéc, Makovica, Sárospatak, Munkács.

1682-ben Thököly Imre feleségül vette. Együtt harcoltak a kurucok élén a Habsburgok ellen.

A Thököly-felkelés

1677: a török megtiltotta, hogy Erdély a Habsburgok ellen támadjon, a fejedelem ezért beérte a bujdosók támogatásával. Ezt a Porta sem ellenezte.

A bujdosók élére, akikhez 2000 francia katona is csatlakozott Gróf Thököly Imre került.

1677 októberében Ugocsa megyében, Nyalábvárnál, szétverték a császár egyik seregét. Béldi Pál székely főkapitány beárulta Apafit a Portánál, hogy támogatja a bujdosókat, de Kara Musztafa nagyvezér miután egy újabb Habsburg – ellenes támadást tervezett, „elnézte” Apafi ténykedését, sőt szultáni rendelettel fel is szólította az erdélyieket, a fejedelmükhöz való hűségre.

1678-ban, a Teleki Mihály vezette erdélyi sereg már nyíltan támogatta Thökölyt. Támadást indítottak Magyarországon, majd a Felvidéken és Vág völgyén át, Morvaországra is lecsaptak. Lipót tárgyalásokat javasolt, majd 1681-ben Sopronban országgyűlést hirdetett. Thököly hívei nem jelentek meg, de távollétükben is visszaállították az 1608 utáni „alkotmányos berendezkedést”. Eltörölték a kormányzóságot, megszüntették az irreálisan magas adókat, biztosították a protestánsok szabad vallásgyakorlását.

Thököly és Apafi között azonban feszültté vált a viszony. A Porta, Bécs végleges megtörésére készült. Apafit I. Lipót elleni hadjáratra utasították. Apafi és Thököly seregei bevették Böszörményt és Kállót.

1682: a budai pasa is hadba vonult.

Thököly, feleségül vette Zrínyi Ilonát, majd nyáron elfoglalta Kassát és Füleket.

Szeptember közepén Ibrahim, budai pasa Apafi jelenlétében, Füleken átadja Thökölynek azt a szultáni *athnámét*, mely a grófot Közép-Magyarország fejedelmének nevezi ki.

A történelmi Magyarország így az addigi három helyett, négy részre szakadt, de csak rövid ideig. Thököly keze alatt, a szepesi kamara pénzügyigazgatási központtá alakult. Körmöcbányán pénzt verettek. A rendekkel viszont Thökölynek is meggyűlt a baja. Bár a szultán eredetileg Apafit akarta Magyarország fejedelmévé tenni, de ő nem kapott az alkalmon. Ugyan akkor a Porta utasítására, Thökölyvel az élen részt kellett vennie a török Bécs elleni sorsfordító hadjáratában.

Bécs, tartva a Napkirály támadásától békét javasolt a Portának, miközben az már javában a Habsburgok elleni támadásra készült. Kara Mustafa ezt a gyengeség jelének tartotta és 1683 nyarán bevonult Magyarországra. Thököly és Apafi is csatlakozott hozzá.

Először török győzelmek, majd Thököly váltakozó sikerű harcai után, 1683. július 14-én Bécs ostromához fogtak. Közben tatár lovasok is pusztítottak a környéken.

A Habsburgok végül, Sobieski, Lotharingiai Károly és II. Miksa segítségével menekülésre kényszerítették a törököket. 1684-ben a Habsburg seregek megkezdték Magyarország felszabadítását a török uralom alól.

A Bécsi Haditanács 1685-ben elfoglalta Érsekújvárt. Thököly fejedelemsége összeomlott. 1685-ben már csak a Zrínyi Ilona által védett munkácsi vár fokán lengett a fejedelem zászlaja. Zrínyi Ilona több mint két évig védte még Munkács várát, de 1685-ben a császári csapatok azt is körülvették, majd Antonio Caraffa generális elfoglalta.

Zrínyi Ilona feladta, de a vár védői amnesztiát kaptak. A Rákóczi vagyon a gyerekek nevén maradt. A megállapodás értelmében Bécsbe kellett költöznie, és a gyermekeit elvették tőle.

Thökölyt a Porta 1685 őszén elfogatta. Thököly hívei is elpártoltak a töröktől. Közülük került ki, a következő évben, a budai ostromban résztvevő magyar vitézek zöme.

1699-ben a Szerémségi Karlócán az ellenfelek békét kötöttek. A megállapodás a *status quo*-t foglalta írásba. A karlócai béke révén leginkább a Habsburgok birtokai gyarapodtak. Szinte egész Magyarország, Horvátország és Erdély, Bécs fennhatósága alá került.

I. Lipót abszolutizmusa

1655. június 27-én Lipótot magyar királlyá koronázták. 1658. augusztus 1-én Német – Római császárrá választották.

Lipót uralkodása Magyarországon, kezdettől nagy vallási és politikai elégedetlenséget szült. A bécsi udvar magatartása járult hozzá II. Rákóczi György erdélyi fejedelem bukásához. Az erdélyi zavarokba való késői és értelmetlen beavatkozás, török háborúhoz vezetett. (Erdély-Törökök 1657-1662) (Habsburg- Török 1663-1664) Ez azonban Lipót seregének szentgotthárdi győzelmével végződött.

A bécsi udvar, a magyarországi rendek és nádorok tudta és beleegyezése nélkül békét kötött a törökkel, Vasváron 1664. augusztus 14-én.

Az országgyűlést nem hívták össze törvényes időben.

A háború végeztével sok idegen had maradt az országban, az udvar központosító törekvései melyeket Lipót tanácsosai – Lobkowicz és Kollonich fogatosította – mind rossz vért szültek. Az általános közhangulat kifejezésére 1664-1671 között főnemesi összeesküvés történt. Vezetői, Wesselényi Ferenc nádor, majd Nádasdy Ferenc voltak. A titkos szövetség felfedezése és tagjainak megbüntetése (1671) elindított egy reakciót, célja Magyarország alkotmányát eltörölni, politikai életét az abszolutizmus kénye szerint szabályozni.

Lipót eltörölte a nádori tisztséget és 1673. február 27-én, Ampringen János Gáspárt nevezte ki teljhatalmú kormányzónak, aki a Magyar Királyságot, fegyverrel meghódított és minden jogát elvesztett tartománynak tekintette:

- üldözte a protestánsokat, lelkészeiket és tanítóikat törvényszék elé állította és gályarabságra küldte
- a nagy vagyonnal bíró nemzeti érzelmű főurakat hadbírószék elé állította
- a lakosságra adókat vetett ki és ezeket erőszakkal behajtatta
- hagyta a császári tábornokokat öldökölni és fosztogatni (Kobb, Spankau, Sfrasoldo)

Ezek hatására szövetkezett ellene Thököly XIV. Lajossal 1678-ban. A diadalmaskodó Thököly és a törökök háborúra való készülésének hatására, Lipót véget vetett nyolc évi zsarnokoskodásának, visszaállította a nádori hivatalt, biztosította a magyar alkotmányt és vallásszabadságot. A háborgó kedélyeket azonban ez sem tudta megnyugtani.

Thököly 1682-ben másodszor is felkelt a szabadság védelméért. Kara Mustafa az új török fővezér 1683. évi hadjáratával végveszélybe döntötte a Habsburgokat.

Lipót Linzbe, majd Passauba menekült, Bécsset pedig a hatalmas török sereg ostrom alá vette. A városi polgárok, a lengyel és német csapatok hősie helytállása következtében 1683. szeptember 12-én a törököket kiűzték Bécsből.

Ezután a császári haderők újabb nagy győzelmeket arattak.

1683. Esztergom

1684. Visegrád, Vác

1685. Érsekújvár, Arad

1686. Buda, Pécs, Szeged

1687. Eger, Mohács

1688. Székesfehérvár, Belgrád

1690. Thökölyt megveri, aki bujdokolni kényszerül.

1691. Szalánkemén, Nagyvárad

1697. Zenta, ezután megszületett 1699. január 26-án a karlócai béke.

Ennek értelmében a Magyar Királyság – a Temesi Bánság kivételével - felszabadul a török iga alól. Ezért viszont Lipót súlyos árat fizettetett.

A magyar nemesség már korábban, az 1687. évi pozsonyi országgyűlésen lemondott az Aranybulla 31. pontjában foglalt ellenállási jogáról, (*ius resistendi*), a szabad királyválasztás jogáról, valamint törvénybe iktatta a Habsburg ház német és spanyol férfiágának elsőszülöttségi elv alapján való örökösödését.

Az erdélyi viszonyokat is új módon rendezték. 1687-ben Lipót hadat küldött Erdélybe mely azt megszállta és a Habsburg birodalomhoz csatolta. Apafi Mihály árnyékfejedelemmé vált, majd 1690-ben meg is halt.

Thököly utolsó felkelése elbukott, majd 1690 október 16-án Lipót kiadta a híressé vált „*Diploma Leopoldinum-ot*”. Ez a császári hitlevél magába foglalja a Habsburg ház Erdély felett való uralmának, a rendeletekkel történt egyezkedés alapján létesített feltételeit.

Az elhunyt fejedelem fia II. Apafi Mihály – Lipót kegyelméből- még egy ideig viselhette a fejedelmi címet, de 1697-ben ezt is elvették tőle. Erdélyt ezután, mint Habsburg birodalmi tartományt – az abszolutizmus jegyében – Bécsből kormányozták.

A „felszabadítás” következtében Magyarországon is egyre fokozottabban érvényesült a birodalmi kormány központosító törekvése.

A császárhű Kollonich Lipót, esztergomi érsek magyarellenes tervei szerint bizottság létesült „Magyarország újjászervezésére”, amely a Magyar Királyságban is be kívánta vezetni az osztrák örökös tartományok abszolutista közigazgatását.

Az udvar úgy dönt, hogy nem szervez önálló magyar hadsereget, tehát a Magyar Királyságnak nem lehet saját katonasága. A tisztek a császári seregben folytathatták pályájukat, a végvári katonák földönfutókká váltak.

A töröktől visszafoglalt területeket az udvar, az ún. „fegyverjog” (*ius armorum*) alapján kincstári tulajdonná minősítette, de lehetőséget adott rá, hogy az egykori tulajdonosok, illetve igazolt utódaik a földbirtokok értékének 10%-t fegyverváltsággént az e birtokok ügyeivel foglalkozó Új Szerzeményi Bizottságnak (*neoaquistica comissio*) kifizetve visszakapják. A régi előjogokat megszüntették.

Ezen kívül, súlyos elégedetlenséget szült, mind a hatalmi elit, mind a lakosság körében a sokszorosára növekedett adóteher.

Ellenkezésükre Lipót 1698-ban rendeleti úton vezette be azokat.

Új illetéket vetettek ki a hús, a gabona, az ital forgalmazására. Ha a lakosság nem tudott fizetni, akkor katonai- *executiót* (adóvégrehajtást) rendeltek el.

A fizetőképtelen lakosság tömegesen menekült az erdőkbe, mocsarakba, sőt olykor török területekre is.

A katonaság elszállásolása is a lakosság terhe volt. A jobbágyoknak el is kellett tartaniuk őket és lovaikat (*oralis et equilis portio*). A hadsereg számára hosszú fuvart (*forspot*) is kellett teljesíteniük.

A Habsburgok úgy gondolták, hogy Magyarország, mint egyvallású ország, könnyebben lesz kormányozható. Ezért a katolikusok számára elfoglalták a városok református és evangélikus templomait, iskoláit. A protestáns vallásgyakorlást rendeletekkel tiltották.

A Habsburg-kormányzatnak a magyar társadalom minden osztályát sújtó intézkedései előkészítették a talajt egy nagy szabadságharc számára.

Tokaji Ferenc 1697. évi hegyaljai felkelése is a súlyos terhek alatt nyögő néptömegek elégedetlenségére utalt, mozgalmuk azonban a hatalmas haderővel szemben nem lehetett eredményes.

Az elégedetlen nemesség mozgalma is a Felvidék keleti részén bontakozott ki a karlócai béke után.

Fő szervezője, Bercsényi Miklós gróf, Ung vármegye főispánja előbb a bécsi kormányköröket ostromolta újíto, jobbító beadványaival, majd a felső-magyarországi nemesség körében kezdett szervezkedni és vezetőket keresni, egy Habsburg-ellenes mozgalomhoz.

Ehhez az egyik legalkalmasabb személy, Felső-Magyarország egyik legnagyobb birtokosa, az erdélyi fejedelmi hagyományokat és a Zrínyi család eszméit hirdető örökös, II. Rákóczi Ferenc volt.

Szómagyarázat:

<u>Gubernium</u>	Kormányzóság, a Habsburg uralom alatt álló Erdélyi Fejedelemség legfőbb kormányhatósága 1691-1867 között. Élén gubernátorként rendszerint magyar származású főurak álltak.
<u>Athnámé</u>	Szerződéslevél (írásbeli szerződés)
<u>Status quo</u>	Fennálló állapot
<u>Ius resistendi</u>	A magyar nemességnek az Aranybullában (1222) kimondott joga, amely szerint a király alkotmányellenes magatartásának a nemesség a hűtlenség vádja nélkül ellenszegülhetett
<u>Diploma Leopoldinum</u>	Hitlevél, melyet I. Lipót császár- király az erdélyi rendek által Bécsbe küldött Bethlen Miklós szorgalmazására, Strattmann, Kinsky és Caraffa tanácsára, 1690. október 16-án írt alá. E hitlevél szerint intézték Erdély belügyeit több mint százötven éven át. A diplomát 1691. december 4-én adták ki.
<u>Neoquistica comissio</u>	Újszerzeményi Bizottság
<u>Ius armorum</u>	Fegyverválság
<u>Executio</u>	Adóvégrehajtás
<u>Oralis et equilis portio</u>	A katona számára a „szájadagot” (oralis portio) havi egy birodalmi tallér ellenében biztosította a szállásadó jobbágy. Lovas katona esetében az élelem és lóabrak (oralis et equilis portio) ellenértéke azonban jóval a piaci ár alatt volt meghatározva.
<u>Forspot</u>	A katonaság részére nyújtott olyan kötelező szolgáltatás, mint a hadba szállítás

Kronológia

1661. Erdély elszakad a Portától és a magyar király uralma alá helyezi magát	1662. Nagyszőlős-i ütközet. Kemény János erdélyi fejedelem megütközik a törökkel és Apafi csapatával
1664. Zrínyi egyesül a magyar és német birodalmi csapatokkal. Szentgotthárdi csata	1670. tavasza I. Rákóczi Ferenc kirobbantja a felkelést Tiszavidéken. Gombás-i győzelem
1671. 01.21. Egyezség I.Lipót és Báthory Zsófia között	1670-72 A bujdosók és végvárokban szolgálók, a váradi török őrség oltalma alatt várják, hogy visszaindulhassanak Magyarországra
1677. XIV. Lajos támogatást ígér Apafinak. Gróf Thököly Imre kerül a bujdosók élére	1678. Thököly seregei erdélyi támogatással támadást indítanak Magyarország, Felvidék, Vág völgye és Morvaország ellen
1681. Soproni országgyűlés	1682. A budai pasa hadba vonul. Thököly feleségül veszi Zrínyi Ilonát
1683. A török bevonul Magyarországra, Thököly és Apafi segítségével	1683. július 14. Bécs ostroma
1684. A Habsburgok megkezdik Magyarország felszabadítását a török uralom alól	1685. Bécsi Haditanács, Érsekújvár elfoglalása, Thököly fejedelemsége összeomlik. Munkács elesik. Thökölyt a Porta elfogatja
1690. Diploma Leopoldium	1697. II. Apafi Mihálytól elveszik a fejedelmi címet – Erdély habsburg tartomány lesz
1698. I. Lipót rendeletei – abszolutizmus	1699. Karlócai béke

Források:

Markó László, A magyar állam főméltóságai (Magyar Könyvklub Budapest 2000.)

Bertényi Iván- Gyapay Gábor, Magyarország rövid története (Mecénás Könyvkiadó 1999.)

Magyar Virtuális Enciklopédia

Külső hivatkozások:

www.rakoczi.lap.hu

www.wikipedia.org

Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár